

УДК: 29+1 тоҷик = 8 и (форс)

АСОМИДДИНЗОДА Ш.¹
ҚУРБОНЗОДА Н.

НАҚШИ ҲОФИЗ ДАР СУРУДАҶОИ ВОҚИФИ ЛОҲУРӢ

Муаллифон бо истифода аз асарҳои илмӣ ва муқоисаи девонҳои ду шоир ғазалҳои аз лиҳози вазн, қофия ва мазмуни якхела доштаи Воқифи Лоҳурӣ бо ғазалҳои Ҳофизро муайян карда, мавриди таҳлил қарор ва дар асоси мисолҳои мушаххас таъсирпазирии дувумиро бар аввалии нишон додаанд. Инчунин онҳо собит намудаанд, ки Воқифи Лоҳурӣ аз ғазалҳои зиёд баҳра бардошта бошад ҳам, дар пайравии ғазалҳои ӯ ғазалҳои оригиналӣ офаридааст. Вазн, қофия, гоҳо ниғаҳ доштани радиф ва зиёда аз ин нигоҳ доштани сабку маънӣ ғазалҳои дар пайравии Ҳофиз гуфтаи Воқифро дилнишину хотирмон кардаанд.

КАЛИДВОЖАҶО: Воқифи Лоҳурӣ, Ҳофизӣ Шерозӣ, таъсирпазирӣ, назира, нақш, татаббуъ, ашъор, байт, ғазал, девон, муқоиса, муқобала, осор, сабк.

Ҳофизӣ Шерозӣ аз симоҳои барҷастаи адабиёти классикии форс- тоҷик ба шумор рафта, анъанайи ғазалсароӣ дар эҷодиёти ӯ таҳаввул ёфтааст. Сабк, мазмун ва хунари шоириашро шоирони ҳамаср ва баъдинаи ӯ пайравӣ намудаанд. Гарчанде Ҳофиз аз Шероз берун нарафта, шухрати ӯ ҷаҳонист ва ҳеҷ адиберо мисли Ҳофиз пайдо наметавон кард, ки шеъраш мавриди зиёди пайравӣ ва истиқболи дигар суҳанварони Машрикзамин қарор гирифта бошад.

Дар таърихи адабиёти форс – тоҷик шоирон ғазалиёти Ҳофизро беш аз ҳама писандида, дар пайравии ӯ ғазалҳои нав эҷод кардаанд. Ба ин гурӯҳи шоирон метавон номи Бедилӣ Дехлавӣ, Соибӣ Табрзӣ, Калими Кошонӣ, Сайидои Насафӣ, Авҷии Натанзӣ, Санҷари Кошонӣ, Нозими Ҷиротӣ, Салими Техронӣ, Воқифи Лоҳурӣ, Муҳаммад Иқбол ва ғайраро зикр кард, ки аз каломи қудсии Ҳофиз баҳраҳо бардоштаанд. Дар ин миён Воқифи Лоҳурӣ шоирест, ки чун дигарон аз сеҳри калом ва ғазалҳои малакутии Ҳоҷа Ҳофиз истиқбол намудааст.

Девони Воқифи Лоҳурӣ гарчанде дар Эрон (2000) ва Афғонистон (2006) ба нашр расида бошад ҳам, дар борааш маълумоти хеле кам дар даст дорем. Дар девонҳои Воқифи Лоҳурӣ, ки дар дастрасии мо қарор дорад, ба исми Ҳофиз дучор намешавем, аммо ҳангоми мутолиаи девон ва тадқиқи муқоисаи ғазалиёти ин ду шоир таъсири осори Ҳофиз ба шеъри Воқиф баръало намоён мегардад. Дар бораи таъсирпазирии Воқиф аз Ҳофизро адабиётшиносони эронӣ ба монанди Абдурризо Ризоинӣ [1, 12], Саид Маҳдии Нуриён ва Фотима Муҳташамниё дар мақолаҳои хеш суҳан рондаанд [2, 143-162].

Саид Маҳдии Нуриён ва Фотима Муҳташамниё дар мақолаи «Воқифи Лоҳурӣ ва мазмуни ашъори ӯ» оид ба масъалаи пайравӣ қардани Воқиф ба шоирони пешин чунин овардаанд: «Тааммул дар шеъри Воқиф моро ба

¹ Адрес для корреспонденции: Асомиддинзода Шарофиддин - соискатель Курган-тюбинского государственного университета им Носири Хисрав, Республика Таджикистан, Хатлонской область, Пянджский район, кз. С.Кабутов телефон: 918-30-05-47

Қурбонзода Насимбек – магистрант ХГУ им. акад. Б.Гафуров Республики Таджикистан. 735700, Республика Таджикистан, г.Худжанд, ул. Ленина, 43/51. тел.: : 901-88-59-97

барчастигхое дар каломи ин шоир мерасонад, ки иқтифо аз шоирони пешин яке аз вижагиҳост. ӯ аз шоирони баноме чун Ҳофиз, Мавлоно, Бобо Тоҳир, Бедил, Амир Хусрав, Салим ва чанд тани дигар дар ашъораш истиқбол ва иқтифо намудааст» [2, 143-162].

Дар ин фишурда мо кӯшиш намудем, ки фақат дар бораи таъсирпазирии Воқиф аз Ҳофиз сухан ронем. Аз ҳамин лиҳоз, дар поён матлаи ғазалҳои Ҳофизу Воқифро оварда, баъдан онҳоро дар муқоисаву муқобала мавриди таҳлилу таҳхис қарор медиҳем.

Ҳофиз: Мефикан бар сафи риндон назаре беҳтар аз ин,
Бар дари майкада мекун гузаре беҳтар аз ин [3, 488].

Воқиф: Дар дилат ҳаст, ки нолам сахаре беҳтар аз ин,
То кунад дар дили чонон асаре беҳтар аз ин [4, 246].

Ғазалҳо дар баҳри рамали мусаммани маҳбуни маҳзуф иншо шудаанд, ки нақшаи арконашон чунин аст:

– V – – / – VV – – / VV – – / VV –

Ғазали Ҳофиз аз 7 ва ғазали Воқиф аз 8 байт иборат мебошад. Дар ҳарду ғазал ҳам қофияи ягона ва радифи «беҳтар аз ин» истифода шудааст. Дар ғазали Ҳофиз калимаҳои «назаре», «гузаре», «қадаре», «назаре», «хунаре», «писаре», «дигаре», «самаре» ба сифати қофия ва таркиби «беҳтар аз ин» ба ҳайси рафид омадааст.

Воқифи Лоҳурӣ низ бидуни зикри исми Ҳофиз дар пайравии ғазали ӯ дар ҳамин баҳр ғазале эҷод кардааст, ки калимаҳои «сахаре», «асаре», «қадаре», «асаре», «хунаре», «сипаре», «самаре», «назаре», «даре» қофия ва таркиби «беҳтар аз ин» радифи онро ташкил додаанд. Воқиф аз калимаҳои ба сифати қофия овардаи Ҳофиз сетоаш: «қадаре», «хунаре», «самаре»-ро дар ғазали худ истифода кардааст. Агар Ҳофиз дар ғазали худ калимаи «назаре»-ро ду маротиба ба ҳайси қофия истифода карда бошад, Воқиф низ дар ғазали худ калимаи «асаре»-ро ду маротиба қор фармудааст. Ғазали Ҳофиз дар мавзӯи маю майхорагӣ иншо шуда, дар ғазали Воқиф мазмуни ишқӣ садо медиҳад.

Агар Ҳофиз дар байти чоруми ғазалаш барои тарчеҳи ишқ ба носеҳ ҷавоби муносиб дода бошад, Воқиф ҳам дар байти чоруми шеър аҳли хирадро мухотаб қарор дода, бар рағми ақидаи онҳо ишқварзиро беҳтарин хунар медонад. Барои исботи ин сухан абёти чоруми ҳарду ғазалро намуна меорем:

Ҳофиз: Носеҳам гуфт, ки: «Ҷуз ғам чӣ хунар дорад ишқ?»
Бирав, эй хоҷаи оқил, хунаре беҳтар аз ин [3, 488].

Воқиф: Ишқро аҳли хирад айб шуморанд, вале
Мо бар инем, ки набвад хунаре беҳтар аз ин [4, 246].

Дар девони Воқифи Лоҳурӣ, ки мавриди тадқиқи мо қарор дорад, ба исми Хоҷа Ҳофиз барнамеҳурем, аммо дар ғазалҳои ба шеъри Ҳофиз татаббуъ ва ё назира навиштаи Воқиф монандӣ ва умумиятҳои зиёде ба назар мерасанд. Таҳқиқи масъалаи мазкур нуфузи сухани Ҳофизро дар сабқ, хунари шоирӣ, татаббуъ ва назирагӯии Воқиф бозтоб менамояд.

Мақсад аз навиштани ин мақола ҳам муруре ба девони Ҳофиз буда, таъсири эҷодӣ ба ӯ ба Воқифро то андозае нишон додан аст. Ғазали Ҳофиз бозтоби замони ӯ мебошад, зеро авзои замон ба тафаккури шоир бетаъсир буда наметавонад.

Ҳофиз: Ёрӣ андар касс намебинем, ёронро чӣ шуд?
Дӯстӣ кай охир омад, дӯстдоронро чӣ шуд [3, 219].

Воқиф: Ғам маро афканд аз по, ғамгусоронро чӣ шуд?
Даст бар ман ёфт душман, дӯстдоронро чӣ шуд? [4, 111]

Ғазалҳои мазкур дар баҳри рамали мусаммани маҳзуф эҷод гардидаанд ва арконашон чунин аст:

– V – – / – V – – / – V – – / – V –

Ҳарду ғазал ҳам аз 8 байтӣ иборат буда, Воқиф онро дар пайрави шеърӣ Ҳофиз сурудааст. Аз қофияи якхела доштан ва дар охири мисраъҳои ҷуфти онҳо омадани радифи «чӣ шуд?» ба назира ғазал будани он гувоҳӣ медиҳад.

Дар ғазали Ҳофиз калимаҳои «ёрон», «дӯстдорон», «баҳорон», «ёрон», «борон», «шаҳриёрон», «саворон», «ҳазорон», «майгусорон», «рӯзгорон» қофия буда, пасоянди «ро» ва таркиби «чӣ шуд?» радифи онро ташкил медиҳад.

Дар ғазали Воқиф низ калимаҳои «ғамгусорон», «дӯстдорон», «борон», «ҳазорон», «ёрон», «баҳорон», «хоксорон», «хушёрон», «дилшикорон» қофия ва пасоянди «ро» бо таркиби «чӣ шуд?» радиф шуда омадаанд.

Аз муқоисаи ғазалҳо маълум мегардад, ки Ҳофиз калимаи «ёрон» ва Воқиф вожаи «баҳорон»-ро ду маротибагӣ ба ҳайси қофия истифода кардаанд. Воқиф дар назирағазали худ ба ҷуз радифи «чӣ шуд?», инчунин панҷ калимаи ба ҳайси қофия овардаи Ҳофизро низ истифода кардааст. Бар замми ягонагии шакл ва қофияҳои якхела доштан, ғазали Воқиф аз ғазали Ҳофиз ба кулӣ фарқ мекунад ва *ӯ* ба ҷуз дар як байт дар дигар маврид мазмуни байтҳои *ӯ*ро тақлид накардааст. Он монандии мазмун фақат дар байтҳои дуҷуми ғазалҳои шоирон ба назар мерасад:

Ҳофиз:

Оби Ҳайвон тирагун шуд, Хизри фаррухпай кучост?
Хун чакид аз шохи гул, абри баҳоронро чӣ шуд? [3, 219]

Воқиф:

Барг-барги гулбуни уммед аз лабташнагӣ,
Бо забони ҳол мегӯяд, ки боронро чӣ шуд? [4, 111]

Агар ба мазмуни байтҳои шоирон диққат гуморем, онҳо аз наомадани оби борон дилтанганд. Ҳофиз нидо мекунад, ки аз шохи гул хун мечакад, аммо аз борон дараке нест. Воқиф бошад, бар он аст, ки баргҳои гулбуни уммед лаб ташнааст, боронро чӣ шуда бошад? Ороишҳои шоирона дар ғазалҳо нек ба назар мерасанд, ки ин гувоҳи хунари шоирӣ онҳоро нишон медиҳад. Агар Ҳофиз дар ғазали худ ибораҳои «оби ҳайвон», «Хизри фаррухпай», «шохи гул», «ҳаққи дӯстӣ», «кони мурувват», «тобиши хуршед», «саъйи боду борон», «шаҳри ёрон», «ҳоки меҳрубонон», «гӯи тавфику каромат», «завқи мастӣ», «асрори Илоҳӣ», «даври рӯзгорон»-ро оварда бошад, Воқиф ҳам дар назирағазали худ бе ягон тақлидкорӣ ба Ҳофиз ибораҳои зебои шоиронаи «*барг-барги гулбуни уммед*», «*забони ҳол*», «*савти дилкаш*», «*шиӯри зогон*», «*шодии рӯзи висол*», «*ҷоҳи он зақан*», «*ғамзаи сайдафган*», «*гарди қулфат*», «*ғиряи мастона*», «*сели баҳорон*» ва дигар таркибҳоро ҷой додааст.

Метавон гуфт, ки Воқиф дар сурудани назирағазал пурмасъулият буда, аввал ғазалҳои Ҳофизро ҳаматарафа омӯхта, мазмун ва шакли онҳоро дар зехни худ нек ҷой дода, сипас дар ҳамон замина ғазали тозае месохтааст.

Адабиётшиноси фақиди тоҷик Аълоҳон Афсаҳзод дар китоби «Ҷомӣ – шоири ғазалсаро» рӯч ба мавзӯи ҷавобиягӯии шоирон чунин овардааст: «Мавридҳои ҷавобгӯӣ ба ашъори гузаштагон хеле гуногун буда, дар ҳама ҳолат ин ҳодиса ранги қувваозмӣ, ё мусобиқа ва ё имтиҳонро доштааст» [5, 48].

Вобаста ба ин мавзӯ Абдулғанӣ Мирзоев дар китоби «Биноӣ» бамаврид чунин нигошта буд: «Шоир хангоме ки ба дониш ва қувваи шеърӣ худ боварӣ ҳосил мекунад, басо бо мақсади ин ки маҳорати худро дар муҳити адабии вақт исбот намуда, мақоми адабиашро таъмин намояд, ба назирагӯӣ рӯй меорад. Дар ин ҷо вазифаи *ӯ* хурд нест. *ӯ* бояд аз осори беҳтарин ва машҳури шоирони забардасти гузашта ва ё ҳамасри худ асари барҷаста ва мустақили шеърӣ – ғазал, қасида, маснавӣ, қитъа ва ё рубоиеро гирифта, дар вазн, қофия ва мавзӯи он шеър

шеъре эҷод намояд; бо иборати дигар бо ин роҳ \bar{u} қувваи таъби худро дар муқобили шеъри баланд як маротибаи дигар санҷиданӣ мешавад» [6, 46].

Аз муқоисаи девони Воқиф бо девони Ҳофиз маълум мегардад, ки Воқиф тахти таъсири ғазалҳои Ҳофиз назира ғазалҳои зиёде навишта, аз уҳдаи ин мусобиқаи адабӣ ба хубӣ баромадааст.

Чунончи ғазали зерини Ҳофиз низ мавриди назирагӯии Воқиф қарор гирифтааст:

Ҳофиз:

Солҳо дил талаби чоми Чам аз мо мекард
В-он чи худ дошт, зи бегона таманно мекард [3, 188].

Воқиф:

Ёрам аз лутф ба лаб кори Масеҳо мекард,
Куштағони ситами хештан эҳё мекард [4, 117].

Ғазалҳо дар баҳри рамали мусаммани маҳбун тарҳрезӣ шуда, нақшаи арконашон бад-ин минволанд:

– V – – /VV – – /VV – – / – ~

Ғазали Ҳофиз аз 10 байт ва назирағазали Воқиф аз 11 байт иборат мебошад. Воқиф ғазалашро дар заминаи ғазали Ҳофиз суруда бошад ҳам, аммо маъниҳои таҷассумёфтаи ду шоир аз якдигар фарқ мекунад. Воқиф кӯшидааст, ки дар қолаби Ҳофиз суханитозаи худро гуфта бошад. Дар ғазали Лисонулғайб калимаҳои «мо», «таманно», «дарё», «муаммо», «тамошо», «мино», «Худоё», «байзо», «хувайдо», «Масеҳо», «шайдо» қофияи шеър ва вожаи «мекард» дар ҳарду ғазал ба сифати радиф омадааст.

Дар ғазали Воқиф низ калимаҳои «Масеҳо», «эҳё», «савдо», «хоро», «чо», «тамошо», «танҳо», «мино», «пайдо», «бечо», «таманно», «во» ба вазифаи қофия омадаанд. Воқиф дар овардани калимаҳои қофия аз вожаҳои истифода кардаи Ҳофиз низ истифода кардааст. Чунончи, калимаҳои «Масеҳо», «таманно», «тамошо», «мино» дар ҳарду ғазал ҳамчун қофия оварда шудааст.

Агар ғазали Ҳофиз мавзӯи фалсафию тасаввуфро фаро гирифта бошад, ғазали Воқиф дар мавзӯи ишқ, ишқи заминӣ, миёни марду зан ё ошику маъшук бархурд дорад, суруда шудааст. Бар замми дар ғазалҳо қофияи якхела омадан, инчунин дар ғазали Ҳофиз дар чанд маврид санъати талмех низ истифода шудааст. Масалан, калима ва ибораҳои «Сомирӣ», «асо», «Масеҳо», «яди байзо», «чоми Чам», «он ёр, к-аз \bar{u} гашт сари дор баланд» ишора ба воқеаю ҳодиса ва шахсиятҳои таърихӣ асотирӣ мебошанд.

Санъати талмех низ дар ғазали Воқиф хеле зиёд ба назар мерасад. Масалан, овардани калимаҳои «Масеҳо» ва «Кӯҳкан» дар ғазал низ ишора ба шахсиятҳои таърихӣ Исои Масеҳ ва Фарҳоди ошиқи Ширин мебошад. Дар назирағазали Воқиф иборҳои зиёди шоирона ба назар мерасанд, ки онҳоро мо дар ғазали мазкури Ҳофиз намебинем. Чунончи, «куштағони ситами хештан», «дили саҳт», «сипар андохтан», «дарди танҳой», «дили гумгаштаи мо», «даъвии бечо», «озодии кавнайн» ва калимаҳои мураккаби «шӯҳкамонабрӯ», «сангдилиҳо» бар ғазали Воқиф таровати дигаре бахшидааст. Чунин ғазалҳои дар пайравӣ ва ё зери таъсири ғазалҳои Ҳофиз сурудаи Воқифро метавон фаровон мисол овард, вале аз сабаби тӯл нақшидани сухан бо ҳамин намунаҳои дар боло овардашуда иктифо намудем.

Вазн, қофия, гоҳо ниғаҳ доштани радиф ва зиёда аз ин нигоҳ доштани сабку маънӣ ғазалҳои дар пайравии Ҳофиз гуфтаи Воқифро дилнишину хотирмон кардаанд.

Хулоса, Воқифи Лоҳурӣ тавонистааст, ки дар қолаби шеъри дигарон, ба хусус Ҳоҷа Ҳофиз Шерозӣ, сухани худро гуфта бошад. Бинобар ин метавон гуфт, ки нақши Ҳофиз дар рушди ғазали асри XVIII назаррас буда, Воқифро метавон шогирди муваффақи мактаби Ҳофиз шуморид. Сухани Ҳофиз дар сабки Воқиф

бетаъсир набудааст, аммо Вокиф низ тавониста, ки дар сурудани татаббуъ, назира ва ҷавобия сабки худ ва сухани худро дошта бошад.

Адабиёт

1. Вокифи Лохурӣ. Шоири гиряҳои тарабнок. Муаррифи ва баргузидаи шеърҳо. Гирдоваранда Абдурризо Ризоиниё. –Техрон: Ку, 1381. –258 с.
2. Нуриён Саид Маҳдӣ, Фотима Мухташамниё. Вокифи Лохурӣ ва мазомини ашъори ӯ / Фаслномаи «Пажӯҳишномаи адабиёт ва забоншиносӣ»-и Донишгоҳи Озоди Исломи – Воҳиди Фирӯзобод. Соли аввал, шумораи дувум, тобистони 91.– С. 143 – 162.<https://www.google.com.tj/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espy>
3. Шерозӣ, Ҳофиз. Куллиёт. Ҳофизи Шерозӣ / Мураттиби китоб ва муаллифи сарсухан Ҷамшед Шанбезода. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 672 с.
4. Вокифи Лохурӣ. Девон. Нухай шахсии Раҷабалӣ Худоев. – 314 с.
5. Афсаҳзод, Аълоҳон. Ҷомӣ – шоири ғазалсаро / Аълоҳон Афсаҳзод. – Душанбе: Маориф, 1989. – 126 с.
6. Мирзоев, Абдулғанӣ. Биноӣ /Абдулғанӣ Мирзоев – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1957. – 490 с.

АСОМИДДИНЗОДА Ш.
КУРБОНЗОДА Н.

РОЛЬ ХАФИЗА В ПОЭЗИИ ВОКИФИ ЛОХУРИ

Авторы на основе изучения научных произведений и газелов двух поэтов Вокифа Лохурии Хафиза которые с точки зрения рифма, редифа и содержание имеют одинаковые значение, на конкретных показывают происхождения первого над вторым. Кроме того они доказали, что хотя Вокифи Лохури использовали многих других газелов, от творил наподобии Хафиза оригинальные газели. Рифм, редиф и сохранение стиля и смысла газелов Хафиза сделали газели Вокифа привлекательными и запоминающимися.

Ключевые слова: Вокиф Лохури, Хофизи Ширази, влияние, назира, образ, стихи, байт, газал, диван, роли, сравнение, стиль.

ASOMIDDINZODA Sh.
KURBONZODA N.

ROLE OF HAFIZ POETRY IN VOKIFI LOHURI'S POEMS

The author, based on the study of scientific works and comparing two poets have in terms of the size of the same content Vokif Lohuri with Hafiz gazelles, as well as their analysis of specific examples show the effect of the second to the first. They also proved that although Vokifi Lohuri benefited from many Ghazal, however, in imitation of his ghazals he spoke as original gazelle. Size, rhythm, and sometimes saving styles and Hafiz made sense gazelle Vokif attractive and memorable.

Keywords: Vokif Lohuri, Hofiz Shirazi, influence, Nazira, image, poetry, beit, Gaza, sofa, role comparisons, style.